

УДК 336. 71

Фітас Н. Ю.,*аспірант кафедри банківської справи Ужгородського національного університету*

УЧАСТЬ ДЕРЖАВИ В УПРАВЛІННІ ПРОБЛЕМНИМИ АКТИВАМИ БАНКІВ В УМОВАХ КРИЗИ

У статті проаналізовано питання впливу проблемних активів на роботу комерційних банків в Україні та запропоновані заходи щодо їх оздоровлення.

Ключові слова: банківська система, проблемні активи.

В статье проанализировано вопросы влияния проблемных активов на деятельность банков в Украине и предложено мероприятия их оздоровления.

Ключевые слова: банковская система, проблемные активы.

In the article the analysis of the questions of influence of problematic assets on work of bank system of Ukraine and actions which will assist banks to get rid of problematic assets in order to stabilize the functioning of bank system of Ukraine are considered.

Keywords: banking system, problematic assets.

Постановка проблеми. Проблемні активи – це активи банку, з якими виникли проблеми під час їхнього повернення у визначений термін і реалізація механізмів для їхнього повернення завдає додаткових затрат для банку, тобто погіршує його фінансовий результат. Причини для відокремлення пакета “поганих” активів від решти активів банку: поліпшення показників балансу, змога менеджменту зосередити свою увагу на вирішенні поточних проблем банку та його стратегічному розвитку, можливість найняти фахівців з метою оздоровлення неякісних активів, щоб зробити їх привабливішими для інвесторів.

Заходи державної підтримки, що використовуються у світі, прийнято поділяти на чотири групи і відповідно до них кошти програм стабілізації банківського сектору в середньому розподілено в такій пропорції: 49% йде на забезпечення державних гарантій за боргами банків, 15% – на рекапіталізацію фінансових установ, 10% – на скуповування державою проблемних активів, 25% – на інші цілі [1, с. 20].

Світова фінансова криза, з одного боку, виявила, що в Україні практика роботи з проблемними банками є обмеженою та не відповідає світовій, а з іншого – об’єктивно поставила питання щодо необхідності розширення механізмів роботи з проблемними банками. Від успішного вирішення цьо-

го завдання залежить як відновлення прибуткового функціонування банків, так і відновлення довіри вкладників до банківської системи в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз публікацій, присвячених цій тематиці (О. Барановського [2]; Д. Гоелшера, С. Інґвеса [3]; В. Міщенко [4] тощо) дозволяє констатувати їх переважну зосередженість на дослідженні світового досвіду щодо способу вирішення проблеми проблемних (поганих, "токсичних") активів. Однак, незважаючи на кількість наукових праць з цієї проблематики, ще недостатньо дослідженими є питання, пов'язані з розробкою альтернативних концепцій у вирішенні питань управління проблемними активами в умовах фінансової нестабільності.

Мета і завдання дослідження. Мета статті полягає у дослідженні досвіду щодо управління проблемними активами банків в зарубіжних країнах та оцінці перспектив його використання в Україні.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан банківської системи України характеризується значним погіршенням фінансових результатів діяльності комерційних банків, наявністю банківських установ, що знаходяться на межі банкрутства чи перебувають у стадії ліквідації, значними обсягами "токсичних" (поганих) активів. Так, наприклад, станом на 01. 01. 2011 р. результати банківської системи були такими: збитки сягнули 13,027 млрд. грн., у стадії ліквідації перебували 18 банків, частка проблемних кредитів у кредитному портфелі банків становила 11,24% або 84,851 млрд. грн. [5]. Варто зауважити, що за неофіційними даними, рівень проблемної заборгованості у банківській системі знаходиться на значно вищому рівні.

Якщо розглядати проблемну заборгованість у розрізі банківських установ, то, за словами Є. Прикопенко, найвища частка прострочених боргів у десяти банках, в семи з яких діяла чи діє тимчасова адміністрація. За словами фахівця, в лідерах боржників Банк "Київ" з 67,8% від кредитного портфеля, "Родовід банк" (51,3%) та "Укргазбанк" (38,5%). В абсолютних величинах, за офіційними даними, обсяг заборгованості становить: в "Укргазбанку" – 4,17 млрд. грн., в "Родовід банку" – 2, 27 млрд. грн., в банку "Київ" – 2,52 млрд. грн. У банку "Надра", що перебуває під тимчасовою адміністрацією, заборгованість становить 31,21% кредитного портфеля або 6,63 млрд. грн., а в державному "Укрексімбанку" визнано проблемними кредитів на суму 4,37 млрд. грн. [6].

Для зниження тиску зростаючої частки проблемних активів у світовій практиці використовують інструмент державних гарантій щодо проблемних активів на оплатній основі, що сприяє скороченню ризикових обсягів активів і послаблює нормативний тиск на капітал. Цей захід передбачає розробку програми розподілу збитків між банком і третьою стороною, наприклад, урядом. Банки залишаються при цьому повноправними учасниками процесу на будь-якому рівні втрат, що дає змогу зберегти їх зацікавленість у самостійній роботі з проблемними боргами. Такий механізм

зміцнює впевненість учасників ринку і страхує від подальшого погіршення якості їх активів, послаблює формальні вимоги до капіталу банку і не вимагає грошових вливань уряду в момент запуску механізму [2, с. 25].

Чинники, що повинні бути враховані при наданні державної гарантії:

- довіра приватного сектору до уряду щодо виконання останнім своїх гарантій;

- гарантії повинні включати мінімальний захист, надмірне охоплення збільшує тільки моральний ризик;

- чим гірший стан фінансової системи, тим вища вартість гарантій;

- надійні гарантії потребують достатніх золотовалютних резервів;

- достатній контроль для запобігання зловживань [4].

Практикують надання державних гарантій банкам Португалія, Ірландія, Австралія тощо.

Із збільшенням проблемних активів банківська установа зазнає погіршення показника власного капіталу, наслідком чого може бути потреба в рекапіталізації. Вирішення проблеми забезпечення достатності власного капіталу банку потребує наявності джерел його нарощення, всю сукупність яких слід об'єднати в дві групи: внутрішні і зовнішні джерела. Та в умовах системної кризи особливу увагу хотілося б звернути на рекапіталізацію банків за допомогою держави.

В Україні умови і порядок участі держави в капіталізації банків визначені Постановою КМУ “Про деякі питання участі держави в капіталізації банків” від 18. 02. 2009 р. № 148, якою передбачено порядок надання державної фінансової допомоги банкам шляхом участі у формуванні й/або збільшенні їх статутного капіталу. Участь держави у капіталізації банку забезпечується шляхом придбання його акцій за рахунок коштів державного бюджету і облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) [7].

Першочерговий перелік претендентів на рекапіталізацію, запропонований Мінфіну України правлінням НБУ ще у квітні 2009 р., складався з семи банків: “Надра”, “Укрпромбанк”, “Імексбанк”, “Фінанси та Кредит”, “Укргазбанк”, “Родовід Банк”, “Київ”. За участі держави було рекапіталізовано три банки: “Укргазбанк” отримав ОВДП на суму 3,1 млрд. грн. в обмін на 81,6% акцій банку, “Родовід Банк” – на 2,8 млрд. грн. (99,93%), банк “Київ” – на 3,56 млрд. грн. (99,97%) [8, с. 106]. Загалом ОВДП були випущені терміном на 8 і 10 років на загальну суму 9,47 млрд. грн. в обмін на частки в фінінститутах [9]. При цьому уряд підвищив вимоги до установ: розмір придбаного пакета збільшився з 50% +1 акція до 75% +1 акція, залишивши власникам банків менше 25% акцій, уряд убезпечив себе від можливості блокування приватними власниками зборів акціонерів [10].

Важливо розуміти, що держава повинна надавати пріоритет участі в рекапіталізації тих банків, які є системоутворюючими і на обслуговуванні яких перебувають життєво важливі для економіки країни підприємства й організації. На жаль, ні “Родовід Банк”, ні банк “Київ” такими банківськими

установами на момент їх рекапіталізації не були. В той же час без державної підтримки у вирішенні проблеми капіталізації залишився "Промінвестбанк" – банк, що обслуговує підприємства базових галузей економіки. Після інвестицій іноземного капіталу "Промінвестбанк" набув статусу банку з іноземним капіталом і фактично перейшов у власність російського капіталу.

Участь іноземних інвесторів у вирішенні проблеми капіталізації українських банків поряд із позитивними може мати і негативні наслідки: об'єктом іноземних інвестицій стають найбільші банки, що обслуговують підприємства стратегічних галузей економіки і значною мірою впливають на масштаби суспільного виробництва. За умов участі державних іноземних банків у капіталізації українських банків, вочевидь, підвищується ризикованість впливу іноземної держави на вітчизняну економічну політику.

Наступною групою заходів можуть бути інституційні механізми державної підтримки проблемних банків, серед них і створення перехідних банків.

Поняття "брідж-банк" (санаційний або перехідний банк) застосовується для позначення банку, який тимчасово утримує застраховані депозити і працюючі активи проблемного банку, що підлягає ліквідації, до моменту їх продажу інвесторам [11]. Основним завданням "брідж-банку" є захист інтересів вкладників (кредиторів) банку.

Створення перехідного банку є доцільним виключно за умов банкрутства великого банку та наявності системного ризику.

Операція "брідж-банк" цінна тим, що вона забезпечує часові можливості для пошуку потенційного інвестора і сприяє потенційній підготовці умов для укладення відповідної угоди. Перехідні банки створюються максимум до двох років з можливістю пролонгації до трьох.

До "брідж-банку" можуть передаватися застраховані депозити, працюючі активи, основні фонди, співробітники, з якими укладаються тимчасові трудові угоди.

Непрацюючі активи та зобов'язання, що не підлягають продажу (передачі) до "брідж-банк", залишаються у розпорядженні ліквідаційної комісії та в подальшому підлягають ліквідації відповідно до процедур, визначених національним законодавством, або – на користь компанії з управління активами.

Практикують створення перехідних банків США, Корея, Тайвань та Японія.

У вітчизняній літературі пропонується такий варіант функціонування санаційного банку в Україні: викуп з дисконтом проблемних кредитів спеціалізованою державною корпорацією, яка фінансується за рахунок державних коштів. При цьому відбувається обмін вказаних активів на дисконтні облігації державного санаційного банку. Важливим принципом є обов'язковість зворотного викупу проблемних кредитів комерційними банками. Таким чином, санаційний банк фактично виконує функцію тимчасового сховища для вказаних активів. Ключовим параметром виступає

визначення справедливої (ринкової ціни). При вірній оцінці цього показника початковий дисконт облігації може становити 10%, а у разі виявлення відхилень реальної вартості від ринкової оцінки дисконт може бути збільшено до 40% [12].

Сьогодні в Україні триває робота з розробки законодавчої бази щодо “брідж-банків”. Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей проведення заходів з фінансового оздоровлення банків” від 24. 07. 2009 р. № 1617 було регламентоване застосування операції “санаційний банк”. Відтак у ст. 86 Закону України “Про банки і банківську діяльність” визначено загальні засади функціонування санаційного банку. Разом з цим на сьогодні триває робота над розробкою нормативно-правового акта (постанови), який би чітко визначав умови та порядок здійснення операції “санаційний банк” в Україні. Слід зауважити, що регламентовані вищезазначеним законом засади функціонування санаційного банку цілком відповідають світовій практиці створення та функціонування “брідж-банку”. Проте існує ризик законодавчої регламентації передачі на користь “брідж-банку” недіючих (проблемних, поганих, “токсичних”) активів, що суперечить світовій практиці, з одного боку. З іншого боку, зумовлюється значне навантаження на Державний бюджет та платників податків [11].

Своєю чергою, термін “госпітальний банк” (“поганий” банк або компанія з управління активами) застосовується для позначення фінансового інституту, створеного з метою переведення до нього проблемних активів. Основна мета функціонування таких банків – продаж активів шляхом прямої реалізації або сек’юритизації [3, с. 44].

До особливостей КУА належить те, що:

- передача активів від банку до КУА здійснюється за розрахунковою ринковою вартістю. Якщо вартість буде заниженою, компанія матиме менше стимулів поліпшувати активи та продавати їх за найкращою ціною. І навпаки, якщо вартість завищено (з метою приховувати реальні втрати банку), персонал КУА також не матиме стимулів, оскільки заздалегідь знатиме, що ніколи не зможе повернути таку високу вартість;

- мета КУА – максимізація прибутку, що означає повернення якомога більшої частини вартості активів з мінімальними втратами;

- розгляд необхідності продажу активів від КУА ґрунтується на збалансуванні швидкості розміщення та ціни. Активи, щодо яких очікується повільне зростання цін, слід продати швидко. Активи, щодо яких у перспективі очікується значно краща ціна, – поліпшити й підготувати для продажу в майбутньому;

- організація КУА повинна відповідати структурі портфеля “поганих” активів, щоб забезпечити найкращу роботу з ними;

- КУА має діяти як надійний учасник ринку, але не повинна надмірно використовувати переваги свого статусу, державної власності тощо [13].

Як свідчить світовий досвід, викуп проблемних активів може здійснюватись у державній, приватній і змішаній формі.

КУА створюють, як правило, на період реструктуризації банківської системи. Досвід їх застосування у відповідні періоди свідчить про їх успішне функціонування в США (1933 р.), Швеції (1933 р.), Кореї (1962 р.), Аргентині (1995 р. і 2002 р.), Малайзії (1998 р.), Казахстані (2008 р.), Угорщині (2008 р.), Росії (2009 р.).

В Україні, у принципі, теж можливе створення спеціальної державної компанії для роботи з поганими банківськими активами. Для цих цілей можна використати один із націоналізованих банків або управляти такою компанією може Фонд гарантування вкладів під контролем і за підтримки НБУ.

Питання фінансування такої установи може бути вирішене комплексно. Його капітал можуть сформувати НБУ, Міністерство фінансів, Фонд гарантування вкладів і комерційні банки, виходячи з принципу солідарної відповідальності за стабільність банківської системи.

Нині широко ведуться розмови щодо застосування методу "поганий" банк до рекапіталізованих банків. НБУ пропонує перевести зобов'язання "Родовід банку" перед приватними клієнтами разом із його живими активами та роздрібною мережею до Укрексімбанку, а із залишків "Родовід банку" зробити так званий "поганий банк" – структуру, в якій буде акумульовано всі непрацюючі активи "Укргазбанку", "Києва" і, можливо, "Надра" [14].

Висновки. У підсумку можна сказати, що всі вищедослідженні механізми державної підтримки банківського сектору можна використати в українській практиці. Вибір того чи іншого інструменту залежить фактично від двох основних чинників: величини затрачених ресурсів та ефективності впливу на банківський сектор. Державні гарантії потребують значних коштів держави та довіри громадян. В українських реаліях даний варіант є найменш виправданим, що пов'язується з негативним досвідом громадян та використанням податкових коштів. В Україні рекапіталізація є також досить витратним методом, що ми могли спостерігати з початку фінансової кризи. Значні фінансові вливання фактично не сприяли ефективному відновленню проблемних банків, а тільки затягують прийняття відповідних рішень щодо подальшої роботи цих банків. У результаті в країні тільки нагнітається ситуація, підсилюється недовіра, панує невизначеність. КУА є хорошим варіантом, однак реалізація цього механізму потребує високо кваліфікованих фахівців і добре розвинутого ринку. На вітчизняних теренах, на нашу думку, найперспективнішим є механізм санаційного банку. При цьому можна використати модель німецького "полегшеного" варіанта такого інституту: коли держава скуповує високо ризикові активи, а банки відшкодовують можливі збитки в довгостроковій перспективі (упродовж 40-50 років держава одержує частину банківського прибутку як компенсацію).

Література:

1. Глущенко С. В. Регулювання кредитних ринків в умовах кризових явищ: європейська та українська практика / С. В. Глущенко // Наукові записки. Економічні науки. – 2009. – № 94. – С. 18-22.
2. Барановський О. Проблемні банки: виявлення й лікування / О. Барановський // Вісник НБУ. – 2009. – № 11. – С. 18-31.
3. Міщенко В. І. Удосконалення управління проблемними активами банків / В. І. Міщенко, А. І. Граділь // Фінанси України. – 2009. – № 10. – С. 44-54.
4. Hoelscher D., Ingves S. Overview of crisis resolution and bank restructuring policies [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.palgrave.com/PDFs/0230019005.Pdf>.
5. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/bank_supervision/dynamics.htm.
6. Береза А. Власниками кредитних портфелів з найвищою часткою прострочених заборгованостей є націоналізовані банки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.golosua.com/main/article/ekonomika/20110131_vlasnikami-paubilshih-kreditnih-zaborgovanostey-e-natsionalizovani-banki-.
7. Про деякі питання участі держави в капіталізації банків: Постанова Кабінету Міністрів України від 18. 02. 2009р. №148 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP090148.html.
8. Собкевич О. В. Пріоритети розвитку банківського сектору України / О. В. Собкевич // Стратегічна панорама. – 2009. – № 4. – С. 100-108.
9. Крюкова С. Рекапіталізація банків [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~2/0/all/2009/06/25/164203>.
10. Держава хоче 75% акцій рекапіталізованих банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.expres.ua/articles/2009/04/17/31905>.
11. Крилова В. В., Ніконова М. В. Основні засади створення “бідж-банку” в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VUABS/2010_1/28_02_14.pdf.
12. Сирота В. Ефективні антикризові заходи як фундамент для сталого економічного зростання у майбутньому [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.novi.org.ua/news/email_golosuvannia_3vikova/Syrotava.pdf.
13. Lind G. Bank restructuring in a systemic crisis [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://info.worldbank.org/etools/docs/library/83764/Lind_paper.pdf.
14. НБУ вигадав схему реанімації проблемних банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2011/02/19/272702/>.